

Insurgent Army) and Communist Party and Soviet Power institutions. The implementation of agrarian policy was influenced by the factors of social and economic and political life of Western Ukraine in two postwar decades.

Keywords: *peasants, the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and the Ukrainian Insurgent Army (UPA), the Soviet authorities, collective.*

УДК 94 (477) + 32

Наталія БУРАЧОК

НАЦІОНАЛЬНІ ІДЕЇ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІЙ ТА НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ ШЛЕМКЕВИЧА

У статті висвітлено національні ідеї, громадсько-політичну та наукову діяльність Миколи Шлемкевича. Проаналізовано його праці, ідеологію “творчого націоналізму” та внесок у розбудову української державності. Автор висвітлює його діяльність у ФНС та друкованих органах “Перемога”, “Українські вісті”, “Батьківщина”, “Наше слово”. Звернено увагу на конкретні політичні події в Західній Україні 30–40-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: *“творчий націоналізм”, М.Шлемкевич, Фронт національної єдності, ідеологія, державність, громадсько-політична діяльність.*

Постать М.Шлемкевича вирізняється серед українських громадсько-політичних і наукових діячів початку ХХ століття, які зробили вагомий внесок у розбудову української державності. Будучи багатогранною особистістю, він увійшов в історію як філософ, публіцист, промовець, редактор, видавець, політичний і громадський діяч, творець ідеології так званого “творчого націоналізму”. У своїх працях прагнув здійснення в суспільстві ідеалів Тараса Шевченка та Івана Франка про добро, правду й красу.

У наукових колах громадсько-політична діяльність М.Шлемкевича практично не досліджена. Основна увага науковців приділялася його науковій спадщині у вигляді філософських праць. Навіть персона автора часто залишалася поза увагою дослідників. Окремі аспекти його діяльності досліджували О.Кульчицький¹, В.Артюх², І.Витанович³, І.Козій⁴.

Метою статті є висвітлення національних ідей у громадсько-політичній та науковій діяльності М.Шлемкевича.

Народився Микола Шлемкевич 27 січня 1894 року в селі Пилява на Тернопільщині. 3 жовтня 1912 року він студіював філософію у Віденському університеті впродовж двох років. З початком Першої світової війни перервав свої студії та повернувся до Сновидова, а у квітні 1915 року під час відступу російської армії з Галичини російська влада насильно вивезла його за національні ідеї до Сибіру. З весни 1917 року, повернувшись до Києва, працював секретарем “Робітничої газети”, де почав свої перші журналістські кроки⁵.

У науковій спадщині М.Шлемкевича філософія часто переплітається з політикою. Його наукова діяльність не завжди стосувалася філософії. Так, 1918 року він переклав українською мовою книжку німецького соціал-демократа Карла Каутського “Диктатура пролетаріату”, і цей переклад був важливим протикомуністичним аргументом на з’їзді Української соціал-демократичної робітничої партії. У 1923 році М.Шлемкевич навчався на філософському факультеті Віденського університету, де 16 липня 1926 року захистив докторську дисертацію на тему німецької філософії на зламі ХІХ–ХХ ст. З 1926 року М.Шлемкевич починає писати на філософські теми в “Літературно-науковому віснику”, де стає відомим і популярним серед читачів своїми нарисами та есе на теми української духовності.

На початку 1930-х років М.Шлемкевич активізував свою діяльність у політичній організації Фронт національної єдності, де він став співзасновником і членом проводу. Виходець з УНДО, Д.Паліїв організував Фронт національної єдності (ФНС), де ідеологом був М.Шлемкевич. Офіційною датою його заснування вважався вихід 1 листопада 1933 р. ідеологічного

органу ФНС – журналу “Перемога”, на сторінках якого було опубліковано тези політичної програми ФНС. На початкових етапах свого існування ФНС обмежувався ідеологічно-пропагандистською діяльністю через свої газети й журнали: “Перемога”, “Українські вісті”, “Батьківщина”, “Наше слово”⁶.

М.Шлемкевич був головним редактором журналу “Перемога”, членом редколегії щоденника “Українські вісті” й тижневика “Батьківщина”, де часто друкував власні статті. Свої політичні погляди обґрунтував у статтях “Творчий націоналізм як філософія мілітанс” і “Проблема української інтелігенції (Інтелігенція і політика)”. 1933 року почав виходити друкований орган партії – двотижневик “Перемога” (1-го і 15-го числа кожного місяця, з 1 листопада 1934 р. виходить раз на місяць)⁷. ФНС мав у програмі організувати провідну верству з усіх станів і шарів української нації (згодом виникла назва “творчого націоналізму”)⁸. У журналі “Перемога” 1 березня 1935 р. М.Шлемкевич під псевдонімом М.Іванейко друкує статтю під назвою “Ідея й господарство”, де йдеться про творчий націоналізм⁹. Унаслідок жвавої організаційної роботи діяльність ФНС набрала значного розвитку. У листопаді 1934 р. почав виходити тижневик “Батьківщина”, а видавництво “Батьківщина” розгорнуло чималу видавничу діяльність; з листопада 1935 р. почав виходити щоденник “Українські вісті”¹⁰.

1934 року в НТШ побачив світ головний твір М.Шлемкевича “Філософія” – доповнена версія його дисертації. Згодом настає перерва в друці філософських творів, що не одержали належної оцінки. Змінюються напрями його творчості – тепер переважають газетні й журнальні публікації суспільно-політичного характеру. Роздуми автора повертаються в русло боротьби за українську суспільність і державність.

23 і 24 березня 1935 р. у Львові відбулася Перша крайова конференція ФНС, де М.Шлемкевич виступив з темою “Ідеологічні підстави творчого націоналізму”¹¹. А 1 квітня 1935 р. в ідеологічному журналі “Перемога”, де висвітлювалися події Першої крайової конференції, було опубліковано “Тези ФНС”. У цьому ж номері для читачів було опубліковано повідомлення: “Перемога” – це не масовий журнал. Її читачі ті, що їх об’єднує одна ціль: знайти правильні шляхи відбудови сили української нації¹²”. З 1936 р. “Перемога” виходила кожних три місяці, у середині кожного кварталу. Редактором цього журналу стає М.Іванейко (М.Шлемкевич)¹³. 20 вересня 1936 р. у Львові відбувся Перший конгрес ФНС¹⁴. На Конгресі виступили С.Герасимович, М.Шлемкевич, С.Волинець, Д.Паліїв. Для ФНС – це переломна подія, що означала перехід від ідеологічно-пропагандної підготовки – до організаційних утілень і виявів у зовнішньому світі¹⁵. Керівним органом ФНС була обрана на конгресі політична колегія, до якої увійшли: С.Герасимович (голова), Д.Паліїв (провідник ФНС), М.Шлемкевич, В.Кохан, Л.Савойка, С.Волинець (секретар), Ю.Крохмалюк, М.Дзьоба, І.Гладилевич¹⁶.

Фронтвики вважали себе легальним націоналістичним рухом. Тези ФНС 1933 р., матеріали конференції 1935 р. і конгресу 1936 р. склали основу творчого націоналізму. Проте чіткого державотворчого плану дій ФНС не мав. Вихідною засадою ідейно-політичної концепції творчого націоналізму була ідея особливої історичної місії української нації в слов’янському світі та Європі. Згідно з ФНС українська нація виступала як носій слов’янської та європейської культури й духу Божого народу. В ідеології творчого націоналізму центральне місце відводилося проблемі організації нації як запоруки відновлення української держави. У зв’язку із цим на конференції ФНС 1935 р., I конгресі 1936 р. було висунуто ідею загальної перебудови всього політичного устрою українського суспільства. Зважаючи на згубність міжпартійної “війни всіх проти всіх”, лідери ФНС вбачали своє завдання в тому, щоб “ліквідувати в українському світі всякий партійний поділ і анархію”¹⁷. Боротьба з партійництвом стала однією з головних засад діяльності фронтників.

Окреслена М.Шлемкевичем, Д.Паліївим, С.Волинцем у загальних рисах, державотворча концепція ФНС передбачала відновлення соборної української держави на всіх її етнографічних територіях. Реалізувати свою програму фронтвики планували, спираючись на зовнішні й внутрішні фактори. Зовнішньополітичною передумовою утворення української держави мав стати неминучий, на думку проводу ФНС, міжнародний військовий катаклізм, у ході якого СРСР потерпить поразку. Публіцисти ФНС вважали, що “більшовизм переминеться поволі в якийсь

новітній московський націоналізм”, який став головним ворогом українства, а тому боротьба з ним оголошувалася головним завданням українського населення земель Західної України¹⁸.

Популярності ФНС сприяла тактика легальної опозиції, яку провадила організація щодо польської держави. Польська влада переслідувала ФНС, часто конфісковувала його видання й заарештовувала активних діячів організації (на початку 1939 р. був заарештований весь секретаріат); восени 1939 р. були заборонені “Перемога” й “Батьківщина”, органом ФНС впродовж місяця був “Хліборобський шлях”. Згодом видання “Батьківщина” було поновлено¹⁹.

Наприкінці 30-х років провідники ФНС сподівалися, що в боротьбі за відновлення державної незалежності та соборності України українство зможе розраховувати на сприяння чи навіть допомогу Німеччини, яка виступила тоді за перегляд Версальської системи договорів під гаслом права націй на самовизначення. Незважаючи на вирішальну й підступну роль Німеччини в окупації Угорщиною в березні 1939 р. Карпатської України, праворадикали не втрачали надій на відродження національної державності за сприяння Берліна, насамперед у ході неминучої війни Третього рейху з Радянським Союзом. Тому на певному етапі, зокрема в 30-х – на початку 40-х рр. в ідеології та політиці ФНС домінували засади інтегрального націоналізму²⁰.

Непримиренним було ставлення ФНС і до Польщі. Фронтвики різко засудили автономістську концепцію УНДО, виступили проти будь-яких угод з польським урядом. Боротьба з угодовством стала одним із факторів утворення ФНС. Упродовж другої половини 30-х рр. фронтвики здобули значний вплив серед українського суспільства. Цьому значною мірою сприяла організаційно-політична криза, у якій перебувала УНДО й ОУН. До ФНС примкнула частина членів УНДО, незадоволених політикою “нормалізації”, а також ОУН, гетьманців і навіть КПЗУ. У кінці 30-х рр. ФНС займала помітне місце в західноукраїнському політичному спектрі²¹.

Після окупації 1939 р. Німеччиною та СРСР Польщі, а 1941 р. – цілої української території, українська проблема, як і загалом польсько-українські відносини, ще більше ускладнилися. Фронтвики розуміли, що СРСР, Німеччина й польський еміграційний уряд у Лондоні нахабно підігрівали ці етнополітичні суперечності у власних геополітичних цілях. Тому через цілий ряд обставин українсько-польські та українсько-німецькі діалоги наприкінці війни все ж були приречені на різке загострення, в центрі якого опинились українські та польські збройні формування по різні боки фронту, а жертвами стали тисячі українців, поляків, євреїв, що мешкали на польсько-українському пограниччі²².

Після початку польсько-німецької війни частина провідних членів ФНС виїхала за кордон. Оскільки в умовах німецької окупації на території Генеральної Губернії не можна було проводити незалежну українську політику, Д.Паліїв припинив діяльність ФНС, а навесні 1941 р. цей орган припинив існувати. Членам ФНС доручено було включитися в працю громадської організації УЦК²³.

У період 1941–1944 рр. М.Шлемкевич співпрацював з Українським Центральним Комітетом, головою якого був Володимир Кубійович. 1943 року М.Шлемкевич став членом Політичної Ради при Президії УЦК. А після війни він перебував у Відні й згодом у Баварії в таборі “Орлик” біля Верхтесгадена. Перебуваючи в Німеччині, був співтворцем і заступником голови ради Українського Національного Державного Союзу й учасником реорганізації Державного Центру Української Народної Республіки та співтворцем Української Національної Ради. У цей період він також продовжував давню активність промовця, виголошуючи в різних осередках Німеччини доповіді на філософсько-світоглядні теми. Цю активність продовжував згодом у США. Свої промови виголошував завжди по пам’яті.

1949 року М.Шлемкевич прибув з родиною в США й осів у місті Елізабет у штаті Нью-Джерсі, згодом поселився в Крендорфі неподалік Нью-Йорка. Продовжував громадсько-публіцистичну діяльність. З квітня 1950 року став співзасновником Союзу Українських Національних Демократів, завданням якого була усвідомча робота й підтримка Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі. М.Шлемкевич став ідеологом цієї організації. 1953 року він заснував журнал “Листи до Приятелів” (Нью-Йорк – Ньюарк), де був незмінним редактором і видавцем, автором статей і матеріалів. Зміст журналу складався з публіцистики, науки, літературознавства, мистецтвознавства, мемуаристики й частково політичної полеміки.

На сторінках “Листів до Приятелів” була найбільша кількість статей М.Шлемкевича на громадські, політичні та світоглядні теми.

На початку 1960-х рр. з допомогою Томи Лапичака М.Шлемкевич заснував Український Публіцистично-науковий інститут, завданням якого було стежити за неправильною інформацією про Україну в різних виданнях і спростовувати ці помилкові дані на наукових засадах. М.Шлемкевич вважав боротьбу за українську правду одним із провідних завдань української політичної еміграції й тому останні роки свого життя присвятив організації та розбудові того ж інституту, який видав низку українських й англомовних публікацій.

Пройшовши важку школу життя, Микола Шлемкевич залишався справжнім українцем, який, навіть будучи в еміграції, завжди писав, думав і переживав за Україну. У своїх працях він шукав нових шляхів для українського суспільства, для його морального зміцнення й державного оформлення.

1. Кульчицький О. Введення в проблематику сутності філософії / О. Кульчицький // М. Шлемкевич. Сутність філософії. – Париж ; Нью-Йорк ; Мюнхен, 1981. – 86 с.
2. Артюх В. Про деякі історіософські ідеї в філософській публіцистиці Миколи Шлемкевича: спроба екзистенціальної інтерпретації / В. Артюх // Філологічні трактати. – 2009. – № 3–4, т. 1. – С. 5–14.
3. Витанович І. Соціологічна спадщина Миколи Шлемкевича / І. Витанович // Листи до приятелів. – 1967. – Кн. 7–9. – С. 9–16.
4. Козій І. Проблема позитивізму в традиції українського філософського дискурсу в творчості М. Іванейка / І. Козій // Філософські обрії. – К. ; Полтава, 2007. – Вип. 17. – С. 69–80.
5. Кульчицький О. Введення в проблематику сутності філософії / О. Кульчицький // М. Шлемкевич. Сутність філософії. – Париж ; Нью-Йорк ; Мюнхен, 1981. – С. 3.
6. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Nikp/2008_14/Hodak.pdf.
7. Перемога: ідеологічний журнал ФНС. – Львів, 1933/34. – № 2, ч. 1–10. – С. 12.
8. Енциклопедія українознавства : у 10 т. / головред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. – Т. 9. – С. 3386.
9. Іванейко М. Ідея й господарство / Іванейко М. // Перемога: ідеологічний журнал ФНС. – Львів, 1935. – 1 берез. – С. 11.
10. Енциклопедія українознавства : у 10 т. / головред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. – Т. 9. – С. 3387.
11. Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 68, оп. 2, спр. 387, 3 арк.
12. Іванейко М. Ідеологічні підстави творчого націоналізму / Іванейко М. // Перемога: ідеологічний журнал ФНС. – Львів, 1935. – 1 квіт. – С. 2.
13. Іванейко М. Націоналізм як інтуїція будуччини / Іванейко М. // Перемога: ідеологічний журнал ФНС. – Львів, 1936. – Ч. 1. – С. 5.
14. Енциклопедія українознавства : у 10 т. / головред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. – Т. 9. – С. 3387.
15. Іванейко М. Конгрес ФНС / Іванейко М. // Перемога: ідеологічний журнал ФНС. – Львів, 1936. – Ч. 3. – С. 1.
16. Енциклопедія українознавства : у 10 т. / головред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. – Т. 9. – С. 3388.
17. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nikp/2008_14/Hodak.pdf.
18. Там само.
19. Енциклопедія українознавства : у 10 т. / головред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. – Т. 9. – С. 3388.
20. Там само. – С. 21.
21. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nikp/2008_14/Hodak.pdf.
22. Медвідь О. В. Військово-політична діяльність Дмитра Палієва : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. іст. наук : 07.00.01 / О. В. Медвідь ; Нац. ун-т “Львівська політехніка”. – Львів, 2003. – 20 с.
23. Енциклопедія українознавства : у 10 т. / головред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. – Т. 9. – С. 3389.

В статье рассматриваются национальные идеи, общественно-политическая и научная деятельность Николая Шлемкевича. Проанализированы его научные работы, идеологию “творческого национализма” и вклад в развитие украинской государственности. Автор освещает его деятельность в ФНЕ и печатных органах “Победа”, “Украинские вести”, “Родина”, “Наше слово”. Обращено внимание на конкретные политические события в Западной Украине 30–40-х гг.

Ключевые слова: “творческий национализм”, М.Шлемкевич, Фронт национального единства, идеология, государственность, общественно-политическая деятельность.

The article highlights the national idea, socio-political and scientific activity of M.Shlemkevych. His work's, the ideology of “creative nationalism” and contribute to the development of Ukrainian statehood are analysed. The author describes his work in FNE and print organs “Peremoga”, “Ukrainian news”, “Batkivshchyna”, “Nashe slovo”. Attention is paid to specific political events in Western Ukraine 30's and 40's of the twentieth century.

Keywords: “creative nationalism”, M.Shlemkevych, the Front of National Unity, ideology, state, public and political activity.

УДК 94(477); 321.02

Валерій ОСТРОВСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ ЧИН ЗІНОВІЯ КРАСІВСЬКОГО

Стаття розглядає основні вияви суспільно-політичної діяльності представника українського націоналістичного руху: повстанця, дисидента, правозахисника, поборника легалізації Української греко-католицької церкви, політв'язня, політика, літератора Зіновія Красівського (1929–1991). Уперше узагальнені різновидові історичні джерела: архівні матеріали, свідчення очевидців, напрацювання науковців – реконструюють факти участі й окреслюють роль З.Красівського в історії українського націоналістичного чину.

Ключові слова: Зіновій Красівський, український націоналізм, українська націоналістична ідеологія, націоналістичний чин, Організація українських націоналістів, український національно-визвольний рух.

Українська націоналістична ідеологія зародилася наприкінці ХІХ ст. Її теоретичну основу склали праці М.Міхновського, а згодом Д.Донцова, який висунув й обґрунтував доктрину націоналістичного чину*. Після поразки Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. прихильники дієвого націоналізму сформували свої організаційні структури: УВО, СУНМ, ГУНМ. У 1929 р. праві націоналістичні партії об'єдналися постала найпотужніша політична сила – Організація українських націоналістів (ОУН). Після вбивства її засновника Є.Коновальця партія розкололася. Наймасовішим і найавторитетнішим серед українців виявився відламок ОУН(р)/ОУН(б), очолюваний С.Бандерою. У період Другої світової війни, виступаючи за відновлення незалежності України, “бандерівці” опинилися в епіцентрі воєнного протистояння антагоністичних сил Німеччини та СРСР. Зазнавши поразки в повоєнній національно-визвольній боротьбі, більша частина членів ОУН(б) та їхні симпатичні емігрували й продовжили практичну реалізацію своїх ідеологічних переконань за межами батьківщини. Натомість на території УРСР залишилися поодинокі продовжувачі українського націоналістичного чину, які розгорнули активну протидію радянському тоталітарному режимові. Серед них – уродженець Прикарпаття Зіновій Красівський.

Зіновій Михайлович Красівський (12.11.1929, с. Витвиця Долинського району Івано-Франківської області – 20.09.1991, м. Моршин Львівської області) – український політичний,

* Чин – заст. діяльність, дія, праця [Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – С. 1601].